

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ ДО БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

У статті розкрито сутність та виділено складові довіри до банківської системи, визначено основні передумови її формування.

The essence of confidence in the banking system is revealed; the components of trust in the banking system and the main preconditions of its development are defined.

Ключові слова: довіра, банківська система, банківська установа, центральний банк.

Key words: trust, confidence, banking system, bank, central bank.

ВСТУП

Банківські системи різних країн світу та їх організаційна структура залежать від багатьох факторів, до яких, поряд з історичними передумовами, культурними особливостями та політичною ситуацією, належать рівень росту економіки, стан ринкової кон'юнктури, ступінь технологічного розвитку, способи регулювання грошового обігу. Разом з тим, важливе значення належить довірі як одному з базових інститутів сучасної грошово-кредитної та фінансової систем.

Слід зазначити, що, враховуючи події останніх років на світовому фінансовому ринку, проблема довіри до банківської системи стала предметом активних дискусій вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків — Б. Бернанке, А. Блайндера, Р. Мертона, П. Мессона, Дж. Пісклі, Р. Сведберга, А. Цукермана, А. Гриценка, К. Іоненко, М. Мрочко, М. Савлука, Ю. Тихан. Проте вищезгадані вчені не дають чіткого визначення та класифікації довіри до банківської системи, а лише описують фактори, що на неї впливають, та роль, яку вона відіграє у ефективному та стабільному функціонуванні банківської системи та економіки загалом.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Одна з робіт, у якій найбільше сказано про значення довіри для банківської системи, — "Грошовий ринок Англії" В. Беджета. Тут вперше описано класичну стратегію центрального банку стосовно відновлення довіри до банківської системи у період кризи.

В. Беджет розглядає довіру як двосторонню рівність: з одного боку, банкіри повинні довіряти позичальникам, але й з іншого — вкладники повинні повністю довіряти банкам. Таким чином, особливістю банківської системи є безпрецедентна довіра між суб'єктами фінансових відносин. Ця "безпрецедентна довіра", перш за все, означає, що банкірам необхідно вживати всіх можливих заходів для збереження спокою та впевненості населення в банківських установах, оскільки панічні настрої економічних суб'єктів є однією з основних причин непередбачуваної втрати довіри до банківської системи. В. Беджет присвячує багато сторінок своєї праці аналізу причин такої ситуації та пропонує дієві заходи для відновлення довіри [1].

Н. Зігмел у "Необхідних правилах для купців, банкірів, комісіонерів і взагалі для кожної людини, що займається якоюсь справою" звертає увагу на те, що будь-яка справа заснована на довірі, тому він радить банкірам завжди намагатись здобути довіру тих, із ким їм доводиться мати справу. Цього можна досягнути різними шляхами, передусім — завдяки чесності й сумлінності [2, с. 22].

Г. Зіммель у "Філософії грошей" цитує напис на корси-канській монеті "non aes sed fides" ("не гроші, а довіра"). На думку Г. Зіммеля, довіра є вирішальною для існування грошей, адже, по-перше, слід довіряти, що монета носить певну вартість. По-друге, необхідно бути впевненим, що інші люди приймуть цю монету та погодяться з її вартістю. У свою чергу, довіра до систем грошового обігу ґрунтується не на знанні, раціональному доказі чи власному досвіді. Швидше за все, вона є проявом майже релігійної віри у можливість всезагального обміну матеріальних і нематеріальних благ на гроші [3].

У своєму дослідженні Р. Мертон, відомий західний науковець, аналізує події Великої депресії та зазначає, що на початку 1920-х років у США сотні банків гучно збанкрутували. Той факт, що у цей час навіть стабільні банки заявля-

ли про банкрутство, змусив Р. Мертона проаналізувати, що саме спричиняє так звані "набіги на банки".

Він базує свою теорію на розповіді про вигаданий банк Last National Bank, який функціонував у 1932 році. Чутки про те, що цілком здоровий банк є неплатоспроможним, підірвали довіру вкладників, змусили їх вилучити свої депозити, що в подальшому спричинило банкрутство банку [4].

Дж. Пісклі у монографії "Роль емоцій у теорії фінансів" основну увагу приділяє таким емоціям, як довіра і недовіра. Вона вважає, що інститути грошової і банківської системи допомагають справитись з невизначеністю, але, незважаючи на це, вони засновані на довірі. Коли така довіра різко падає, починається паніка. Дж. Пісклі вважає джерелом цієї проблеми не події як такі, а фінансову структуру, побудовану у період "буму" [5, с. 112].

Вона також зазначає, що основною проблемою сучасної фінансової системи (зокрема і банківських установ) є спрямованість на отримання швидких прибутків. А отже, довіра, що формується за таких обставин, сама по собі непостійна та хитка [6].

Важливо зазначити, що деякі науковці окремо виділяють поняття довіри до монетарних регуляторів. За словами П. Мессона, довіра — це суб'єктивна імовірність того, що центральний банк буде суворо дотримуватися визначеної ним мети [7, с. 576]. В іншому підході довіра трактується як різниця між планами щодо реалізації грошово-кредитної політики та думкою приватного сектора щодо цих планів [8, с. 1101].

Проблем довіри до банківської системи торкаються і вітчизняні вчені-економісти.

Савлук М.І. характеризує довіру населення як психологічний чинник ефективної банківської діяльності [9, с. 8].

Павленко Ю.В. у своєму дослідженні звертає увагу на те, що новоєвропейська та північноамериканська банківські системи формувалися на засадах доволі високого ступеня довіри між кредиторами та їх клієнтами. Але, звичайно, така довіра не могла бути повною і поєднувалася з певною недовірою, яка і визначала те, що гроші давали в борг під заставу, зазвичай — нерухомоті [10]. Він також зазначає, що зайва довіра до фінансових структур або, навпаки, останніх до кредитоспроможності клієнтів нерідко ставала однією з причин виникнення фінансово-економічних криз. Або, іншими словами, надмірна довіра часто обертається недовірою, що також має свої негативні наслідки.

Гриценко А.А. вважає, що довіра — певна норма суспільного буття, система правил поведінки суб'єкта у грошово-фінансовому світі й у цій якості виступає як інститут, а сучасна грошово-кредитна система є не що інше, як розгалужена мережа форм довіри (гроші — довіра, депозит — довіра грошей, кредит — довіра довірених грошей, фінанси — рух і накопичення довіри і тощо) [11].

Кузьмін О.Є. та Бонецький О.О. поряд з іншими видами економічної довіри, виділяють довіру до грошової одиниці, довіру до інструментів фінансового ринку та довіру фінансово-кредитних установ до підприємства [12, с. 102].

Таким чином, аналіз вищезгаданих досліджень дає всі підстави стверджувати, що:

— довіра є основною передумовою будь-якої фінансової операції, а отже, банківська система базується на довірі;

— довіра до банківської установи є двосторонньою рівністю (клієнти повинні довіряти банку, але і банк повинен довіряти клієнтам);

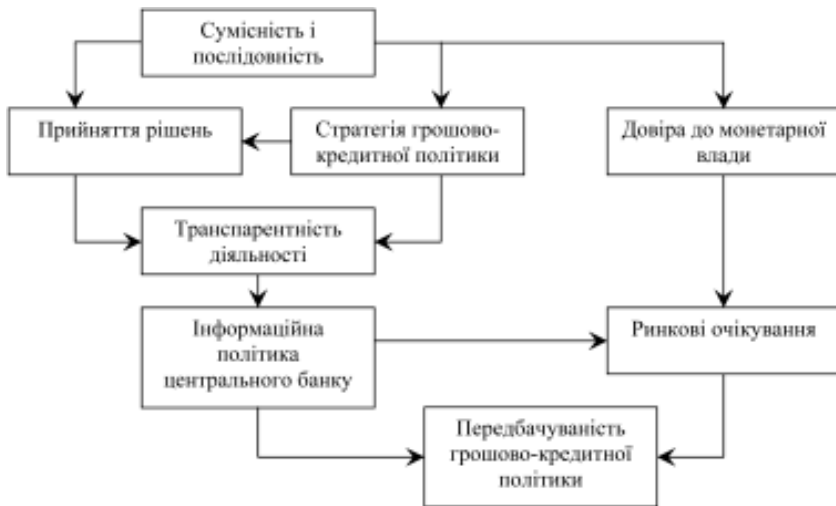

Рис. 1. Взаємодія факторів, що впливають на передбачуваність політики центрального банку

Джерело: [14, с. 514].

Рис. 2. Процес формування довіри до банківської установи клієнтом банку

Джерело: розроблено автором.

Рис. 3. Система відносин "клієнт-банк" з урахуванням довіри

Джерело: розроблено автором.

— довіра до центрального банку передбачає впевненість у досягненні ним поставлених цілей грошово-кредитної політики;

— панічні настрої учасників фінансового ринку є однією з основних причин непередбачуваної втрати довіри до банківської системи;

— втрата довіри до банківської системи так само, як і її надлишок, може призвести до виникнення фінансово-економічних криз;

— втрата довіри до одного банку може підірвати довіру до всієї банківської системи.

Необхідно наголосити, що довіра до банківської системи виникає на всіх її рівнях і являє собою цілу систему взаємозв'язків (зовні і всередині банківської системи). Зважаючи на це, можна виділити наступні складові довіри до банківської системи: довіра до центрального банку та довіра до банківської установи.

Якщо говорити про довіру до центрального банку, то вона є важливою передумовою ефективної діяльності монетарно-

го регулятора. А завоювання довіри, у свою чергу, — одним з основних завдань його інформаційної політики. І це очевидно, адже падіння довіри до центрального банку означатиме, що в учасників ринку виникли сумніви стосовно послідовності грошово-кредитної політики, її цілей і професіоналізму керівництва.

Більше того, центральний банк з високим ступенем довіри у коротший термін та із меншими зусиллями здатний подолати проблеми в поточній діяльності та усунути небажані ефекти економічних шоків, що не під силу центральному банку з низьким ступенем довіри, який повинен здійснювати більш жорстку монетарну політику і використовувати інструменти, що мають рестрикційне призначення: встановлювати значно вищу процентну ставку та дотримуватися політики фіксованого валютного курсу [13, с. 31].

Довіра до монетарної влади має значний вплив на передбачуваність політики центрального банку, що виникає як результат взаємодії сукупності залежних факторів (рис. 1). Основним із них є розуміння стратегії грошово-кредитної політики. У випадку, коли стратегія центрального банку прозора й зрозуміла (тобто він чітко визначає цілі і методи політики), регулятор заслуговує довіру і ринок очікує, що його дії будуть співпадати із заявленими цілями.

Таким чином, з метою підтримання високого рівня суспільної довіри, центральні банки розробляють і реалізують різноманітні програми та заходи, що сприяють підвищенню їхньої репутації та забезпечують високі етичні стандарти.

Поряд із цим, іншою складовою довіри до банківської системи є довіра до банківської установи, яка, на нашу думку, формується через призму оцінки клієнтом іміджу, якості послуг та надійності банку (рис. 2).

У даному випадку під іміджем банку ми розуміємо сукупне сприйняття банку суспільством, а особливо його наявними та потенційними клієнтами.

Клієнт, обираючи банківську установу керується, перш за все, своїм попереднім досвідом співпраці, порадами знайомих чи друзів, відомістю бренду банку, його оцінкою в різних джерелах інформації (інтернет, телебачення, преса).

Важливе значення має також попередня оцінка якості послуг, вигідність тарифів. Оскільки інформація на ринку є асиметричною, клієнту важко в повному обсязі оцінити фактичну якість наданої послуги, надійність чи ризикованість тої чи іншої банківської установи. Але в процесі довготривалої співпраці це стає більш можливим.

Таким чином, довіра є основою відносин "клієнт-банк", оскільки розміщуючи кошти на депозит, клієнт довіряє їх банку, не досліджуючи питання, як банк розпорядиться цими грошми, чи надійному клієнтові він дасть кредит, чи достатнім є забезпечення цього кредиту. Ці знання безпосередньо замінює довіра. У свою чергу, банк, довіряючи позичальнику, на свій ризик розміщує залучені кошти (рис. 3).

Крім того, ми вважаємо, що необхідно виділити чотири рівні довіри до банківської установи, які водночас будуть відображати її соціально-економічну значущість для країни (рис. 4).

Довіра до банківської установи на мікрорівні є базовою і на це необхідно звернути особливу увагу, адже втрата довіри до банку окремого клієнта може спричинити ланцюгову реакцію, що несе значні загрози для його функціонування.

Довіра на мезорівні характеризує значимість конкретної банківської установи для регіону, в якому вона функціонує. Наслідком втрати довіри до банку на мезорівні може бути погіршення його платоспроможності та ліквідності, а у деяких випадках навіть банкрутство, що спричинить серйозні проблеми в фінансовій діяльності підприємств, які функціонують в регіоні і знаходяться на обслуговуванні в такому банку, а також посилить соціальну напруженість серед вкладників.

Довіра на макрорівні відображає соціально-економічну значимість банківської установи для всієї країни. Втрата довіри до банку на макрорівні може спричинити паніку серед вкладників, фінансову нестабільність і кризові явища, що буде мати негативні наслідки не лише для банківської системи, але й економіки країни в цілому.

Довіра на мегарівні свідчить про міжнародну значимість банківської установи, фінансові потоки якої формуються і перерозподіляються між суб'єктами господарювання різних країн. Як правило, це транснаціональні банки, що володіють великими фінансовими можливостями і впливають на фінансові потоки найбільших транснаціональних корпорацій. Падіння довіри до таких банківських установ може призвести до проблем з дефіцитом платіжних балансів країн і навіть стати причиною світових фінансових криз.

Слід наголосити на тому, що банківська установа, яка користується довірою, має ряд конкурентних переваг. Це відображається в залученні додаткових ресурсів, домінуванні на тому або іншому сегменті ринку, прирості вкладів населення як основного джерела банківських ресурсів і, відповідно, в розширенні сфери інвестиційних вкладень, можливості освоювати нові нетрадиційні послуги.

Отже, враховуючи все вищесказане, виділимо дві основні передумови формування довіри до банківської системи.

1. Центральний банк ефективно здійснює свої функції та досягає поставлених цілей — забезпечує стабільність національної грошової одиниці на внутрішньому і зовнішньому ринках, мінімізує інфляцію з метою створення сприятливих умов для економічного зростання та сприяє розвитку банківської системи.

2. Банківський сектор тісно взаємодіє з населенням, підприємствами та організаціями реального сектору економіки. Банківські установи функціонують ефективно, стійко і надійно; надають широкий спектр якісних послуг за доступними цінами.

Виходячи з цього, ми вважаємо, що довіра до центрального банку — це не що інше, як суб'єктно-об'єктні відносини на основі впевненості учасників або потенційних учасників фінансового ринку в тому, що центральний банк буде діяти відповідно до визначених принципів, ефективно виконає покладені на нього функції, досягне поставлених цілей грошово-кредитної політики та забезпечить стабільний розвиток банківської системи, що сприятиме підвищенню добробуту населення.

У свою чергу, довіру до банківської установи ми визначаємо як суб'єктно-об'єктні відносини на основі впевненості учасників або потенційних учасників фінансового ринку в тому, що банківська установа виконає всі свої зобов'язання, діятиме підпорядковуючись установленим нормам і правилам ведення банківської справи, здійснюватиме прибуткову діяльність при збереженні ліквідності і мінімальних ризиків, а також забезпечить отримання доходу клієнтам та збереже їх заощадження.

Варто зазначити, що у даному випадку під учасниками та потенційними учасниками фінансового ринку маються на увазі суб'єкти довіри до банківської системи — домашні господарства, фірми, банківські установи, центральний банк, держава, міжнародні організації.

Враховуючи попередньо наведені визначення довіри до центрального банку та довіри до банківської установи, під довірою до банківської системи ми пропонуємо розуміти суб'єктно-об'єктні відносини на основі впевненості учасників та потенційних учасників фінансового ринку в тому, що банківські установи виконують всі свої зобов'язання, будуть діяти згідно з певними установленими нормами; центральний банк досягне усіх своїх цілей, а банківська система загалом функціонуватиме надійно, ефективно і стабільно, що забезпечить досягнення економічного та соціального ефекту. Такий підхід охоплює дві основні складові довіри до банківської системи: довіру до банківської установи та довіру до центрального банку, а також передбачає обов'язкове отримання суб'єктами довіри певної вигоди.

ВИСНОВКИ

Все вищесказане дозволяє зробити висновок, що довіра є ключем до розвитку фінансового посередництва, адже більшість процесів в банківській діяльності повністю базуються на довірі і блокуються у разі її відсутності.

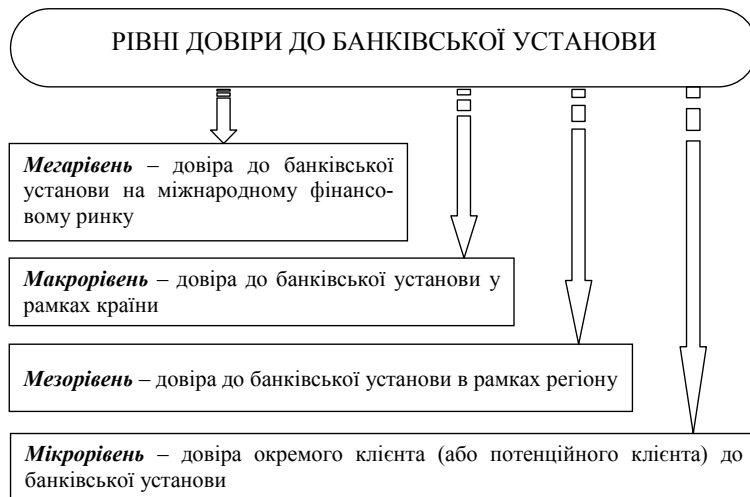

Рис. 4. Рівні довіри до банківської установи

Джерело: розроблено автором.

Довіра формується ззовні і всередині банківської системи, зміцнює її у функціональному плані і дозволяє власникам фінансових ресурсів довіряти свої кошти фінансовим посередникам, а їм, в свою чергу, надавати ці ресурси домогосподарствам, підприємствам та установам, що не знаходяться під їх контролем і не являються їх власністю. Проте, з іншого боку, між довірою до конкретного банку окремих вкладників і довірою до банківської системи в цілому можуть бути суттєві протиріччя.

Отже, довіра є важливою передумовою ефективної діяльності як окремого банку, так і банківської системи загалом, а її забезпечення виступає однією з найбільш гострих проблем для монетарних регуляторів.

Література:

1. Bagelot Walter. Lombard Street: A Description of the Money Market [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://oll.libertyfund.org/simple.php?id=128>
2. Лукін А., Мазило Т. Етичні аспекти бізнесу українських банків // Вісник НБУ. — 2004. — № 2. — С. 22—24.
3. Simmel G. The Philosophy of money [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://eddiejackson.net/web_documents/Philosophy%20of%20Money.pdf
4. Martin E. Landry Self-Fulfilling Prophecy [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.famag.com/component/content/article/10778.html?issue=-190&magazineID=1&Itemid=27>
5. Дюу Ш. Психология финансовых рынков: Кейнс, Мински и поведенческие финансы // Вопросы экономики. — 2010. — № 1. — С. 99—113.
6. Pixley, Joycelyn. Emotions in Finance: Distrust and Uncertainty in Global Markets. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
7. Masson P. Gaining and Losing ERM Credibility: the Case of the United Kingdom // Economic Journal. — 1995. — Vol. 105. — P. 571—582.
8. Cukierman F. Theory of Ambiguity, Credibility and Inflation under Discretion and Asymmetric Information // Econometrica. — 1986. — Vol. 54. — P. 1099—1128.
9. Савлук М. Довіра населення як чинник ефективної банківської діяльності // Вісник Національного банку України. — 2003. — № 8. — С. 8—10.
10. Павленко Ю.В. Феномен довіри і недовіри у всесвітній історії // Економічна теорія. — 2010. — № 3. — С. 27—39.
11. Гриценко А.А. Внутрішня структура довіри // Економічна теорія. — 2010. — № 3. — С. 20—26.
12. Кузьмін О.Є., Бонельський О.О. Довіра як економічна категорія // Науковий вісник НЛТУ України. — 2010. — Вип. 20.2. — С. 102. — 2010. — Вип. 20.2. — С. 100—104.
13. Козюк В.В. Трансформація центральних банків в умовах глобалізації: макроекономічні та інституціональні проблеми: монографія / В.В. Козюк. — Тернопіль: Астон, 2005. — 320 с.
14. Моисеев С.Р. Денежно-кредитная политика: теория и практика: учеб. пособие / С.Р. Моисеев. — М.: МФПА, 2011. — 784 с.

Стаття надійшла до редакції 7.11.2012 р.